

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

ЛІНГВОПРАГМАТИКА

Методичні вказівки
для здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія
спеціалізацій 035.01 Українська мова та література,
035.10 Прикладна лінгвістика

Одеса
Астропринт
2023

УДК 81'33(072)

Л59

Укладач:

Н. В. Кондратенко, д. філол. н., професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені
І. І. Мечникова

Рецензенти:

А. П. Романченко, д. філол. н., професор,
професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського
національного університету імені І. І. Мечникова;

М. В. Мамич, д. філол. н., проф., завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

*Рекомендована до друку Вченою радою філологічного факультету
ОНУ імені І. І. Мечникова
(протокол № 3 від 8 листопада 2023 року)*

Лінгвопрагматика : метод. вказівки для здобувачів першого (бакалавр.) рівня
Л59 вищої освіти спеціальності 035 Філологія спеціалізацій 035.01 Українська мова та
література, 035.10 Прикладна лінгвістика / уклад.: Н. В. Кондратенко. Одеса :
Астропринт, 2023. 48 с.

*Методичні вказівки підготовлено для допомоги в підготовці до лекцій і
практичних занять з курсу «Лінгвопрагматика». Запропоновано тематику
лекційних і практичних занять, перелік засадничих понять курсу, вправи до
практичних занять, питання до обговорення, зразки тестових завдань,
рекомендований список основної і додаткової літератури.*

Адресовано студентам філологічних спеціальностей.

УДК 81'33(072)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

© Кондратенко Н. В., укладання, 2023

ЗМІСТ

Загальні відомості.....	4
Зміст навчальної дисципліни.....	5
Тематика лекцій.....	7
Тематика практичних занять.....	17
Завдання для самостійної роботи.....	33
Зразки тестових завдань.....	35
Питання для контролю знань.....	44
Рекомендована література.....	46

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Метою викладання навчальної дисципліни «Лінгвопрагматика» є ознайомлення студентів із специфікою нового лінгвістичного напрямку «Лінгвопрагматика» та опанування основних аспектів лінгвопрагматичного вивчення природної мови.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Лінгвопрагматика» є такі:

- виявити методологічне підґрунтя формування лінгвопрагматики як науки в історичному аспекті;
- з'ясувати предмет, об'єкт, методи і структуру лінгвопрагматики;
- визначити поняття «інтенція», «мовленнєвий акт», «перформатив» та «інтерактивність»;
- простежити особливості реалізації різних типів комунікативної взаємодії;
- визначити основні правила та закони комунікативної взаємодії в прагматичному аспекті.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Теорія мовленнєвих актів як підґрунтя лінгвопрагматики

Тема 1. Лінгвопрагматика як наука. Поняття наукової парадигми (Т. Кун). Наукові парадигми в лінгвістиці: порівняльно-історична, системно-структурна та антропоцентрична (когнітивно-дискурсивна). Антропоцентризм як основа лінгвопрагматичних розвідок. Підходи до визначення лінгвопрагматики як науки. Виникнення та розвиток лінгвопрагматичних ідей. Лінгвопрагматика в межах комунікативної лінгвістики. Дефініція лінгвопрагматики як мовознавчої науки. Методи дослідження лінгвопрагматики: структурний аналіз, дискурс-аналіз, контент-аналіз, трансакційний аналіз та інтент-аналіз. Структура лінгвопрагматики: мікропрагматика, макропрагматика, мегапрагматика (Ф. С. Бацевич). Розділи лінгвопрагматики (за О. О. Селівановою). Зв'язки лінгвопрагматики з іншими гуманітарними науками.

Тема 2. Передумови виникнення лінгвопрагматики. Філософські засади виникнення лінгвопрагматики (Л. Вітгенштайн). Поняття мовних ігор. Діяльнісний підхід до мови в теорії мовних ігор Л. Вітгенштайна. Значення слова як його вживання в мові. Виникнення та розвиток лінгвопрагматики в мовознавчих розвідках (К. Бюллер, Ш. Баллі, Е. Бенвеніст). Експресивна та апелятивна функції мови в концепції К. Бюллера. Орієнтація на мовну особистість у концепціях Ш. Баллі та Е. Бенвеніста. Поняття диктуму та модусу в реченні. Виокремлення перформативів як особливого класу дієслів.

Тема 3. Теорія мовленнєвих актів як підґрунтя лінгвопрагматики. Перші спроби формування теорії мовленнєвих актів (праці Дж. Остіна). Аналіз перформативів у «Слово як дія» Дж. Остіна. Поняття мовленнєвого акту. Фази мовленнєвого акту: локуція, іллокуція, перлокуція. Співвідношення інтенції з іллокутивною фазою мовленнєвого акту. Інтенція як комунікативний намір мовленнєвого акту. Г. П. Грайс як теоретик поняття інтенції. Перші і другі інтенції. Інтенція та інтенційність. Перформатив як особливий тип мовленнєвого акту: ознаки перформативів. Сучасні погляди на перформативи.

Тема 4. Типологія мовленнєвих актів. Комунікативний намір. Проблема типології мовленнєвих актів. Типи класифікацій (Дж. Остін, Дж. Серль). Класифікація мовленнєвих актів на основі перформативних дієслів. Параметри класифікації мовленнєвих актів у Дж. Серля. Прямі і непрямі мовленнєві акти. Особливості прямих мовленнєвих актів. Типи непрямих мовленнєвих актів (конвенційно непрямі та контекстуально-ситуативні). Непрямі мовленнєві акти як основна проблема лінгвопрагматики. Використання непрямих мовленнєвих актів у конкретних ситуаціях спілкування. Поняття комунікативної інтенції (Г. П. Грайс, С. Т. Шабат-Савка). Інтенція та інтенційність. Типи інтенцій у комунікації.

Змістовий модуль 2.

Правила і закони комунікативної взаємодії

Тема 5. Типи та параметри комунікативної взаємодії. Поняття комунікативної взаємодії (інтеракція). Загальні вимоги до комунікативної взаємодії. Роль мовця та адресата. Аксіоми і параметри комунікативної взаємодії (О. О. Селіванова). Типи комунікативної взаємодії (кооперація, конфлікт, суперництво). Поняття комунікативного пристосування та когнітивного дисонансу у спілкуванні. Специфіка розгортання комунікативного конфлікту. Ознаки і типи конфлікту та кооперації. Кооперація як тип комунікативної взаємодії і принцип спілкування. Суперечливість визначення комунікативного суперництва як типу взаємодії.

Тема 6. Закони, правила та максими спілкування. Риторичні правила спілкування Аристотеля. Принцип кооперації та максими спілкування Г. П. Грайса (максими кількості, якості, відношення та способу вираження). Ідеалізований характер максимум спілкування Г. П. Грайса. Критика принципу кооперації в лінгвопрагматиці. Принцип ввічливості та максими спілкування Дж. Ліча. Закони ефективного спілкування як узагальнені закономірності комунікативної взаємодії (Й. Стернін). Правила спілкування для мовця та реципієнта.

Тема 7. Комунікативні стратегії і тактики. Типологія комунікативних невдач. Планування комунікативної взаємодії. Поняття комунікативної стратегії, комунікативної тактики і комунікативного ходу: співвідношення понять. Комунікативні стратегії у викладі Т. А. ван Дейка. Типологія комунікативних стратегій і тактик. Поділ комунікативних стратегій на основні і допоміжні. Відмінності між комунікативними тактиками і комунікативними ходами. Поняття комунікативної невдачі. Типологія комунікативних невдач за причинами їх виникнення (Н. Формановська).

Тема 8. Комунікативні, психологічні та соціальні ролі у спілкуванні. Поняття комунікативної ситуації та її структура. Комунікативні ролі мовця та адресата. Типологія адресатів за комунікативними ролями. Поняття соціальної ролі та соціального статусу. Постійні та змінні соціальні ролі учасників спілкування. Вплив статі, місця народження й виховання та освіти комунікантів на перебіг комунікації. Психологічні ролі – еґо-стани за Е. Берном. Особливості комунікативної поведінки Дитини, Батька і Дорослого в різних комунікативних ситуаціях.

Тема 9. Невербальні аспекти комунікативної взаємодії. Невербальні аспекти спілкування. Специфіка невербальних засобів комунікації. Проблема типології невербальних засобів (аудіальні, візуальні, ольфакторні, тактильні та хронемічні невербальні засоби комунікації). Специфіка жестів і міміки як кінетичних невербальних засобів комунікації. Невербальні засоби комунікації в міжкультурній взаємодії.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Лінгвопрагматика як наука.

1. Поняття наукової парадигми. Типи наукових парадигм у мовознавстві. Лінгвопрагматика в когнітивно-дискурсивній (антропоцентричній) науковій парадигмі.

2. Мета і завдання лінгвопрагматики як лінгвістичної галузі. Походження терміна. Дискусійність номінації науки. Прагматичні дослідження в історичному аспекті.

3. Напрями вивчення лінгвопрагматики. Методи і розділи лінгвопрагматики.

4. Лінгвопрагматика і комунікативна лінгвістика. Зв'язок лінгвопрагматики з іншими мовознавчими галузями.

Основні поняття:

Науковою парадигмою (від д.-гр. *paradeigma* – приклад, зразок), називають сукупність теоретичних і методологічних передумов, що визначають конкретне наукове дослідження, яка втілюється в науковій практиці на даному етапі. Парадигма є підставою вибору проблем, а також моделлю, зразком для рішення дослідницьких завдань.

Термін «**прагматика**» походить від грецьк. *πράγμα* – справа, діло; род. відм. *πράγματος* – те, що зроблене, і те, що робиться і треба зробити» і вказує на те, що предмет цієї науки – «мова в дії», у живому функціонуванні.

Лінгвопрагматика – це галузь лінгвістичних досліджень, що мають своїм об'єктом відношення між мовними одиницями та умовами їхнього використання в певному комунікативно-прагматичному просторі, де взаємодіють мовець і реципієнт і для характеристики якого важливі конкретні вказівки на місце і час їхньої мовленнєвої взаємодії, пов'язані з актом спілкування мети та очікування.

Мікропрагматика – як прагматика одиниць мовного коду в спілкуванні долучає до свого проблемного поля питання, пов'язані з: прагматикою лексичних і граматичних одиниць і категорій.

Макропрагматика, або прагматика категорій мовного коду в спілкуванні, виступає певним чином як центральна в дослідженні інтенціональності, стратегій і тактик спілкування; комунікативної компетенції учасників спілкування; точки зору як когнітивно-прагматична категорія спілкування; емпатії як категорія лінгвопрагматики.

Мегапрагматика охоплює собою низку категорій міжособистісної інтеракції, зокрема прагматичні аспекти інтенціональності, стратегій і тактик спілкування; вияви прагматичної комунікативної компетенції учасників спілкування; такі важливі категорії носіїв ідіоетнічних мов із виразним виявом суб'єктивності, якими є аспекти принципів і максимум спілкування, а також прагматичні аспекти ввічливості; реєстр, тональність та атмосфера спілкування.

Література:

- Бацевич Ф. С.* Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. Київ: Академія, 2011. 304 с.
- Бацевич Ф. С.* Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
- Кучер А. С.* Теоретичні засади дослідження лінгвопрагматики. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2020. Вип. 187. С. 295–300.
- Мацько Л. І., Калита О. М., Поворознюк С. І.* Комунікативна лінгвістика: навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2015. 256 с.
- Мартинюк А. П.* Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017. 196 с.
- Семенюк О. А., Паращук В. Ю.* Основи теорії мовної комунікації. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.
- Яшенкова О. В.* Основи теорії мовної комунікації: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 213 с.

Тема 2. Передумови виникнення лінгвопрагматики.

1. Концепція мовних ігор Л. Вітгенштайна як філософське підґрунтя лінгвопрагматики.
2. Передумови виникнення лінгвопрагматики у лінгвістичних працях.
3. Праця К. Бюллера «Теорія мови. Репрезентативна функція мови».
4. Диктум і модус Ш. Баллі як вияв чинника мовця в комунікації.
5. Дискурсивна теорія Е. Бенвеніста. Характеристика перформативів.

Основні поняття:

Суть мови не в тому, щоб бути набором слів (етикеток), мертво закріплених за об'єктами: мова схожа на скриньку з інструментами, котрі по-різному використовують залежно від ситуації та мети. Значення слова – це його вживання в мові» (Л. Вітгенштайн).

Функціонування мови – це процес комунікативної діяльності з двома її необхідними і взаємозалежними аспектами: уживання виразу і його розумінням. Уживання мовного виразу виступає як «хід» у мовній грі, а самі «мови» – це складні лабіринти таких ходів, які регулюють правила конкретної гри.

Речення – це єдність диктуму (виражає судження особи про певний факт об'єктивної дійсності) і модусу (виражає різноманітні відтінки почуттів або волі), тобто «думку не можна звести до простого представлення, що виключає будь-яку активну участь суб'єкта мислення» (Ш. Баллі).

Мовлення як актуалізація мови можливе саме тому, що «в мові й завдяки їй людина конструюється як суб'єкт», «**суб'єктивність** – це здатність мовця презентувати себе як «суб'єкта» (Е. Бенвеніст).

Література:

- Балли Ш.* Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва: Иностранная литература, 1955. 416 с. (*Bally Ch.* Linguistique générale et linguistique française. Paris, 1932. VIII, 410 p.).
- Бацевич Ф. С.* Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ: Академія, 2011. 304 с.
- Бацевич Ф. С.* Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
- Бенвенист Э.* Общая лингвистика. Москва: Прогресс, 1974. (*Émile Benveniste.* Problèmes de linguistique générale. Paris: Gallimard, coll. Bibliothèque des sciences humaines, 1966, 357 p.).
- Витгенштайн Л.* Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. Пер. Євгена Поповича. Київ: Основи, 1995. 311 с.
- Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика напрями та проблеми. Полтава: Видавництво „Довкілля – К”, 2008. 712 с.
- Karl Ludwig Bühler.* Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache. Jena, 1934.
- John Langshaw Austin.* How To Do Things With Words. Oxford University Press, 1975. 192 p.

Тема 3. Теорія мовленнєвих актів як підґрунтя лінгвопрагматики.

1. Теорія мовленнєвих актів як методологічна основа прагматики.
2. Курс лекцій «Слово як дія» Джона Остіна.
3. Мовленнєвий акт: основні фази – локуція, іллокуція, перлокуція..
4. Поняття перформативних мовленнєвих актів. Ознаки перформативів.

Основні поняття:

Призначення мови – не опис об’єктів дійсності, а виконання цілеспрямованих дій, скерованих на людей, за допомогою виразів живої природної мови.

Мовленнєвий акт (МА) – це висловлення, що породжене і вимовлене з певною метою та продиктоване відповідним мотивом для здійснення практичної або ментальною, здебільшого адресованої, дії за допомогою такого інструменту, як мова/мовлення.

Локутивний акт – це акт безпосередньо вимови; створення висловлення відповідно до законів природної мови.

Ілокутивний акт – орієнтація локутивного акту, вираження комунікативної мети, наміру.

Перлокутивний акт – можливі наслідки вимовленого висловлення, реакція на мовленнєвий вплив.

Перформативний мовленнєвий акт – мовленнєва дія, що одночасно є вираженням фізичної дії.

Ознаки перформативів: еквіакціональність, неверифікованість; автореферентність; автономінативність; еквітемпоральність; компетентність; відповідна лексична і граматична вираженість.

Література:

Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ: Академія, 2011. 304 с.

Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика напрями та проблеми. Полтава: Видавництво „Довкілля – К”, 2008. 712 с.

John Langshaw Austin. How To Do Things With Words. Oxford University Press, 1975. 192 p.

Тема 4. Типологія мовленнєвих актів. Комунікативний намір.

1. Класифікація мовленнєвих актів (Дж. Остін і Дж. Серль).
2. Прямі та непрямі мовленнєві акти. Феномен непрямого мовленнєвого акту. Типи непрямих мовленнєвих актів.
3. Підходи до типологій мовленнєвих актів (за ступенем експліцитності, за характером повідомлення, за статусом комунікантів, за характером взаємодії комунікантів).
4. Іntenція – комунікативний намір мовця. Типи інтенцій у комунікативній взаємодії.
5. Пресуппозиція і фонові знання комунікантів. Типи фонових знань.

Основні поняття:

Прямим МА називають створення і вимову такого висловлення, у якому однозначно виражається його іллокутивна сила: *Скажіть, будь ласка, котра година? Прохання покинути приміщення* тощо.

Непрямий МА передбачає імпліцитне вираження істинного комунікативного наміру мовця. Розшифрування цього наміру, виокремлення інтенції мовця перебуває в зоні комунікативної компетенції носіїв мови и загальної здатності до сприйняття інформації комунікантами.

Іntenція – суб’єктивне значення мовця, його інтенція, намір отримати за допомогою висловлення певний результат завдяки усвідомленню реципієнтами цього наміру.

Пресуппозиція – знання учасників комунікації про об’єктивну дійсність, які пов’язані зі змістом висловлювання і дозволяють судити про його істинність/хибність.

Фонові знання – це інформаційне поле, спільне для мовця та реципієнта, вони є умовою успішності комунікативного акту, функцію повідомлення в якому відіграє текст.

Література:

- Бацевич Ф.С.* Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
- Іntenція. *Українська мова: енциклопедія*. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. С. 207.
- Шабат-Савка С. Т.* Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці: Букрек, 2014. 412 с.
- Шабат-Савка С. Т.* Комунікативна інтенція як міжрівнева лінгвістична категорія. *Мовознавчий вісник*. 2015. Вип. 20. С. 114–120.
- Searle J.* Intentionality. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. P. 1-36.
- Searle J.* What is a speech act? In: "Philosophy in America" ed. Max Black. London, Alien and Unwin, 1965. P. 221–239.

Тема 5. Типи та параметри комунікативної взаємодії.

1. Поняття інтеракція як комунікативної взаємодії. Прагматичні чинники інтеракцій.
2. Параметри та аксіоми комунікативної взаємодії (за О. О. Селівановою).
3. Типологія комунікативної взаємодії: конфлікт, кооперація. Суперництво.
4. Основні ознаки комунікативного конфлікту. Конструктивний і деструктивний конфлікт.
5. Кооперативне спілкування: основні ознаки. Суперництво як різновид кооперації. Ознаки суперництва.

Основні поняття:

Комунікативна взаємодія (інтеракція) – суб'єктно-об'єктно-суб'єктна діяльність учасників спілкування, спрямована на інформаційний обмін і вплив на свідомість чи поведінку адресата на підставі тексту (повідомлення), паравербальних засобів, інтенційно-стратегічних програм та інтерпретанти комунікантів.

Комунікативний конфлікт – це особлива мовленнєва ситуація, у якій найбільш гостро виявлено суперечності між співрозмовниками, в гострій формі виявлено міжособистісні стосунки і розмова має риси непримиримої боротьби.

Під час **деструктивного конфлікту** зусилля сторін скеровано на руйнування; співрозмовники мають взаємовиключні цілі; процедура взаємодії не визначена й не узгоджена.

У процесі **конструктивного конфлікту** зусилля сторін скеровано на досягнення згоди; мета комунікантів спільна; процедура взаємодії узгоджена та визначена.

Кооперація характеризується узгодженістю намірів, стратегічних програм комунікантів, симетричними відношеннями між ними, балансом комунікативних статусів, ефективністю й оптимальністю спілкування.

Суперництво – неконфліктне здорове спілкування, що характеризується прагненням здобути інтелектуальну перевагу, здійснити свої наміри в диспуті, дискусії, підвищити власний статус обличчя.

Література:

- Білоконенко Л. А.* Українськомовний міжособистісний конфлікт. Київ: Інтерсервіс, 2015. 335 с.
- Войцехівська Н. К.* Конфліктний дискурс: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 404 с.
- Мартинюк А. П.* Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2017. 196 с.
- Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика напрями та проблеми. Полтава: Видавництво „Довкілля – К”, 2008. 712 с.
- Форманова С. В.* Інвективи в українській мові. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 336 с.
- Grice H. P.* Logic and Conversation. Syntax and Semantics. N.Y., 1975. № 3. P. 41–58.

Тема 6. Закони, правила та максими спілкування.

1. Принцип кооперації у спілкуванні Г. П. Грайса. Максими спілкування якості, кількості, відношення та способу. Критика максимум Г. П. Грайса.
2. Принцип ввічливості у спілкуванні Дж. Ліча. Максими спілкування такту, симпатії, згоди, великодушності, схвалення та скромності.
3. Принципи ефективної комунікативної взаємодії.
4. Закони спілкування Й. Стерніна.

Основні поняття:

Максими кооперативного спілкування:

1. Максима якості – повідомляй істинну інформацію.
2. Максима кількості – повідомляй рівно стільки інформації, скільки потрібно.
3. Максима відношення (релевантності) – не відхиляйся від теми.
4. Максима способу вираження – говори ясно, чітко, однозначно.

Правила спілкування – рекомендації щодо ефективного спілкування, які склалися в суспільстві й віддзеркалюють комунікативні традиції певного етносу.

Література:

- Бацевич Ф. С.* Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ: Академія, 2011. 304 с.
- Бацевич Ф.С.* Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАЇС, 2010. 336 с.

Мацько Л. І., Калита О. М., Поворознюк С. І. Комуникативна лінгвістика: навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2015. 256 с.

Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.

Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 213 с.

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика напрями та проблеми. Полтава: Видавництво „Довкілля – К”, 2008. 712 с.

Grice H. P. Logic and Conversation. Syntax and Semantics. N.Y., 1975. № 3. P. 41–58.

Leech G. Principles of Pragmatics. N.Y., 1983. 250 p.

Тема 7. Комуникативні стратегії і тактики. Типологія комуникативних невдач.

1. Поняття комуникативної стратегії, комуникативної тактики і комуникативного ходу.

2. Основні принципи класифікацій комуникативних стратегій.

3. Типи комуникативних стратегій за Т. ван Дейком.

4. Поняття комуникативної невдачі, основні ознаки.

5. Причини виникнення комуникативних невдач.

Основні поняття:

Комуникативна стратегія – план, схема реалізації мовцем комуникативного наміру, що передбачає поетапне використання мовних засобів для отримання потрібного результату або впливу на співрозмовника.

Комуникативна тактика є видовим поняттям щодо родового – стратегії, це спосіб реалізації комуникативного наміру, сукупність конкретних мовленнєвих прийомів та МА.

Комуникативний хід – це прийом (фігура думки та мовлення), що використовує традиційна риторика, проте з урахуванням комуникативних і психологічних параметрів, які надають ефективності мовленнєвому впливу.

Комуникативна невдача – це не досягнення ініціатором спілкування комуникативної мети і, ширше, відсутність взаємодії, взаєморозуміння і згоди між учасниками спілкування.

Література:

Завальська Л. В. Комуникативні стратегії і тактики в політичному інтерактиві: лінгвопрагматичний аспект: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Одеса, 2017. 220 с.

Кондратенко Н. В., Стрій Л. І., Билінська О. С. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів: монографія; за заг. ред. Н.В. Кондратенко. Одеса: Астропринт, 2019. 236 с.

Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.

Kondratenko N. V. Linguopragmatics of a political poster interaction strategies with addresses. Communicative-pragmatic, normative and functional parameters of the professional discourse. Collective monograph. Lviv-Toruń: Liga-Pres, 2021. P. 79–96.

Dijk T. van, Kintsch W. Strategies of Discourse Comprehension. New York: Academic Press, 1983.

Тема 8. Комунікативні, психологічні та соціальні ролі у спілкуванні.

1. Поняття мовної і комунікативної особистості. Структура мовної особистості.

2. Підходи до потрактування мовної особистості. Правила поведінки мовця та адресата.

3. Комунікативна роль, типологія комунікативних ролей мовця та адресата.

4. Соціальні ролі: постійні та змінні.

5. Психологічні ролі Дитини, Батька і Дорослого (за Е. Берном).

Основні поняття:

Мовна особистість – носій мови, який: добре володіє системою лінгвістичних знань, здійснює мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку.

Комунікативна роль – це система комунікативної поведінки, зумовлена будь-якими характеристиками адресанта, ситуацією спілкування або настановами мовця. До постійних або довготривалих характеристик людини належать: стать, вік, стан у сім'ї, професія (ролі чоловіка, батька, сина, слюсаря, студента тощо).

Соціальна роль – це модель поведінки, яка об'єктивно задана соціальною позицією особистості в системі суспільних або міжособистісних відносин.

Трансакція – це вербальна й паралінгвальна взаємодія комунікантів, які перебувають в одному з трьох внутрішніх психічних его-станів: Дорослого, Батька чи Дитини (за Е. Берном).

Література:

Бацевич Ф., Чернуха В. Комунікативна особистість у сімейному спілкуванні: монографія. Львів: ПАІС, 2018. 260 с.

Бацевич Ф., Чернуха В. Мовна особистість у сімейному спілкуванні: лексико-семантичні виміри: монографія. Львів: ПАІС, 2014. 182 с.

Берн Е. Ігри, у які грають люди. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 256 с.

Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia Linguistica*. Київ, 2008. Вип. 1. С. 25–33.

Данилюк І. Г. Ключові етапи становлення лінгвоперсонології. В кн. *Теорія лінгвістичних парадигм*. За ред. Ж. Краснобаєвої-Чорної, Вінниця 2019. С. 407–441.

Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г., Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. За ред. С. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

Єрмоленко С. В. Напрями досліджень мовної особистості у сучасній лінгвістиці. *Записки з романо-германської філології*. 2014. Вип. 2 (33). С. 33–37.

Загнітко А. П. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с.

Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 470 с.

Berne E. *Games People Play*. Grove Press, 1964.

Тема 9. Невербальні аспекти комунікативної взаємодії.

1. Поняття про невербальні засоби комунікації та їхні типи.

2. Візуальні невербальні засоби комунікації: кінетика. Жести та міміка: основні значення.

3. Аудіальні невербальні засоби комунікації: екстралінгвальні та просодичні.

4. Проксемічні невербальні засоби комунікації. Поняття дистанції в комунікації.

5. Ольфакторні невербальні засоби комунікації.

Основні поняття:

Екстралінгвістична система – це включення в мову пауз, а також різного роду психофізичних проявів людини: плачу, кашлю, сміху, вдиху тощо.

Кінесика – рухи рук, ніг, голови, тулуба; напрям погляду і візуальний контакт; вираз очей; вираз обличчя; пози, зокрема, локалізація, зміни поз щодо словесного тексту; шкірні реакції (почервоніння, поява поту).

Окулесика – наука про мову очей в інтерактивній очній, або візуальній поведінці людей в процесі комунікації. Візуальне спілкування – це контакт очей, який спочатку пов'язували з інтимним спілкуванням.

Проксеміка – особлива область психології, що займається нормами просторової і часової організації спілкування. Проксеміка відображає дистанцію (відстань до співрозмовника, кут повороту до нього, персональний простір); допоміжні засоби спілкування, в тому числі особливості статури (статеві, вікові) і засоби їх перетворення (одяг, косметика, окуляри, прикраси, татування, вуса, борода, сигарета і т. п.).

Хронеміка – це використання часу в невербальному комунікаційному процесі.

Ольфакторика – наука про мову запахів, сенсах, переданих за допомогою запахів, і ролі запахів у комунікації.

Література:

Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 324 с.

Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ: Вид-во «Освіта України», 2014. 289 с.

Рудик І. М. Культурна специфіка невербального коду в міжкультурній комунікації. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка.* 2005. № 23. С.101–103.

Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації: підручник. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.

Poyatos F. Paralanguage. John Benjamins Publishing, 1993. 487 p.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1

Теорія мовленнєвих актів як теоретичне підґрунтя лінгвопрагматики

1. Поняття наукової парадигми (за Т. Куном). Основні парадигми у мовознавстві.
2. Лінгвістична прагматика в межах антропоцентричної парадигми. Походження лінгвопрагматики з античності: варіанти тлумачення терміна.
3. Предмет лінгвопрагматики. Лінгвопрагматики та комунікативна лінгвістика. Методи дослідження лінгвопрагматики.
4. Структура лінгвопрагматики: мікропрагматика, макропрагматика, мегапрагматика. Розділи лінгвопрагматики за Ф. С. Бацевичем та О. О. Селівановою.
5. Філософські засади виникнення лінгвопрагматики у філософії (Л. Вітгенштайн). Поняття мовних ігор.
6. Виникнення та розвиток лінгвопрагматики в мовознавчих розвідках (К. Бюллер, Ш. Баллі, Е. Бенвеніст).

Письмово

1. Законспектувати статтю «Лінгвістична методологія» з енциклопедії «Українська мова» (Київ, 2019). Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um45.htm>. Визначити, які із названих у статті методів, використовуються в лінгвопрагматиці.

2. На матеріалі діалогів з повісті В. Нестайка «Тореадори з Васюківки» поясніть невідповідність комунікативного наміру та його вербального вираження:

А) Я підійшов і спитав:

- Скажіть, будь ласка, а вишка що – не працює?

Дядечко глянув на мене, хмикнув:

- Чого не працює? Працює. Тільки бачиш - нема парашута. Хтось украв, кажуть. А без парашута з неї стрибать опасно. А втім, спробуйте, хлопці. Я бачу, ви такі герої, що вам парашут зовсім не потрібен.

Ми зрозуміли, що дядечко жартує. Ну звичайно ж, не працює вишка, не працює... Ур-р...

- От шкода, - сказав я.

Б) Тільки тоді тітка нарешті розпачливо загукала згори:

- Ой лишенько! Павлушо, це ти?

- Ні, не я! - проказав я, сидячи в компоті Ява не стримався і коротко реготнув, наче його хтось несподівано залоскотав пальцем під ребрами. Тітка зовсім отямилася і зарепетувала:

- О господи, як же ти тут опинився? Чого це тебе серед ночі на вірвовці під балкон потягло! І Ваня тут? Ви що, почаділи? Що ви тут робите?

- Та не кричіть, тьотю, людей побудите! – крізь міцно зціплені зуби проказав я, підводячись і з огидою оббираючи з штанів розчавлені вишні.

3. Виразіть словесно всіма можливими способами такі дії:

- Прохання передати гроші за проїзд у маршрутці.
- Вимога повернути Вашу книжку.
- З'ясування, чи виходить людина перед Вами в маршрутці.
- Прохання дати конспект для переписування.
- Бажання залишитися вдома, не йти до університету (для батьків).
- Запит, хто останній в черзі на маршрутку.
- Привітання з Днем народження.

4. Які варіанти розуміння представлених мовленнєвих актів можна запропонувати? Наведіть приклади реакцій адресата залежно від розуміння наміру мовця.

А) Батьки: Сьогодні ми поїдемо на дачу на весь день.

Б) Староста: Четверту пару перенесли на вівторок.

В) Викладач: Я хочу зустрітися з Вами на іспиті ще раз.

Г) Кондуктор: Вийдіть з тролейбуса.

5. Побудуйте діалоги (2-3 репліки), запропонувавши найбільш ефективний спосіб мовленнєвої поведінки в таких ситуаціях:

А) прохання позичити парасольку під час дощу;

Б) переконання купити на Новий рік штучну ялинку;

В) вмовити взяти додому (гуртожитку) безхатнього котеня (цуценя);

Г) прохання пропустити без черги для придбання квитка на поїзд;

Г) зауваження старшокурснику через некоректну поведінку на перерві.

Література:

Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. Київ: Академія, 2011. 304 с.

Кучер А. С. Теоретичні засади дослідження лінгвопрагматики. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2020. Вип. 187. С. 295–300.

Мацько Л. І., Калита О. М., Поворознюк С. І. Комунікативна лінгвістика: навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2015. 256 с.

Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.

Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 213 с.

Практичне заняття № 2

Мовленнєвий акт як вузлове поняття лінгвопрагматики

1. Теорія мовленнєвих актів як підгрунтя лінгвопрагматики. Нове потрактування комунікативної взаємодії.
2. Поняття мовленнєвого акту (за Дж. Остіним).
3. Основні фази мовленнєвого акту (локуція, іллокуція, перлокуція).
4. Проблема типології мовленнєвих актів. Типи класифікацій. Класифікації Дж. Остіна та Дж. Серля.
5. Перформатив як особливий тип мовленнєвого акту. Вимоги до перформативів.

Письмово.

1. Визначте фази мовленнєвого акту в таких комунікативних ситуаціях.

А) Телефонна розмова:

- Алло. Я можу поговорити з Іваном Петровичем?
- Так, я слухаю.

Б) – Скажіть, будь ласка, як пройти до залізничного вокзалу?

- Прямо, потім праворуч.

В) – Передайте, будь ласка, салат, що стоїть біля Вас.

2. Визначте фази мовленнєвого акту (локуція, іллокуція та перлокуція):

- Телефонуй «103»!
- Здається, щось горить...
- У тебе є парасолька?
- Давайте заліковку.
- Сьогодні переводять годинник уперед.

3. Визначте можливу іллокуцію в наведених висловленнях (за зразком)

Висловлення	Локуція	Іллокуція
<i>Ви не підкажете, як пройти до університету?</i>	<i>Питання</i>	<i>Прохання</i>
Коли ти зайдеш у гості?	Запитання	
Сьогодні на вулиці значно холодніше	Повідомлення	
У мене сьогодні болить голова	Повідомлення	
Завтра прем'єра в Оперному театрі	Повідомлення	
Я хочу зустрітися з твоїми батьками	Обіцянка	

Ти чуєш, що в двері дзвонять?	Запитання	
Вам потрібно серйозніше підготуватися до іспиту	Повідомлення	

4. Наведіть приклади (по одному) з художньої або публіцистичної літератури всіх типів мовленнєвих актів (за Дж. Серлем): репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларації.

5. Знайдіть перформативні дієслова та перформативні мовленнєві акти в наведених політичних промовах. Поясніть їхню специфіку.

Вітаю вас із Міжнародним днем рідної мови, який світова спільнота визначила як день підтримки мовного та культурного розмаїття (В. Ющенко).

Як Президент і Головнокомандувач Збройних Сил України висловлюю шану й подяку всім ветеранам трагічної афганської війни та українським воїнам-миротворцям за відвагу, доблесть, вірність присязі і честі. Зичу всім міцного здоров'я, щастя й добра (В. Ющенко).

Я всім бажаю добра; Я бажаю всім нам впевненості, віри і стійкості; Я бажаю всьому Українському народові щастя, добра і великої, незламної сили (В. Ющенко).

...я міністр внутрішніх справ, і ще раз кажу: попри цей прикрий випадок, я гарантую громадянам порядок і законність на вулицях, і нікому ні з якого боку – політичного, етнічного, національного, регіонального, – не дозволю кинути виклик державі і законності в нашій країні (В. Луценко).

Я гарантую, що всі заяви про корупційні схеми в українській газотранспортній системі і в торгівлі газом будуть розглянуті слідчою комісією в обов'язковому порядку (І. Богословська).

Я звертаюсь до своїх колег..., які категорично не підтримали своїми голосами розвал демократичної коаліції. Я щиро дякую вам за політичну мужність, гідність і честь, за те, що ви залишилися вірними ідеалам демократії та справедливості... (Ю. Тимошенко).

Від імені уряду України та від себе особисто висловлюю Вам, пане президенте, рідним та близьким загиблих, всьому американському народові своє щире співчуття (Ю. Тимошенко).

Я хочу і вам нагадати, в першу чергу, не Україна відключила газ, а Україні перекрили газ (О. Турчинов).

Література

Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник. Київ: Академія, 2011. 304 с.

Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.

Мацько Л. І., Калита О. М., Поворознюк С. І. Комунікативна лінгвістика: навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2015. 256 с.

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика напрями та проблеми. Полтава: Видавництво „Довкілля – К”, 2008. 712 с.

Практичне заняття № 3

Інтенція та непрямі мовленнєві акти

1. Поняття інтенції в лінгвопрагматиці (Г. П. Грайс) та філософії.
2. Типи інтенцій (первинні і вторинні інтенції). Інтенція та інтенційність.
3. Прямі і непрямі мовленнєві акти. Особливості прямих мовленнєвих актів.
4. Типи непрямих мовленнєвих актів.
5. Вираження комунікативного наміру в прямих і непрямих мовленнєвих актах.

Письмово:

1. Побудувати діалоги (по 2 репліки: питання – відповідь) за такими інтенціями:

- розбудити подругу о 6 ранку;
- вмовити викладача перенести залік на інший час;
- попросити водія маршрутки зупинитися, коли Ви проїхали потрібну зупинку;
- попросити сходити знайомого до крамниці за хлібом;
- передати гроші за проїзд.

2. Поясніть специфіку вираження інтенції мовця в наведених прикладах.

А) – Доброго ранку, Крістофере Робіне, – сказав Вінні-Пух.
– Доброго ранку, Вінні-Пуше, – сказав Крістофер Робін.
– Цікаво, чи нема в тебе часом повітряної кульки?
– Повітряної кульки?
– Еге. Я оце саме йшов і думав: "Чи нема часом у Крістофера Робіна повітряної кульки?" Мені було просто цікаво знати.

Б) – Слухай, Кролику, а хіба то не ти?
– Ні, не я! – сказав Кролик, змінивши голос.
– А той голос – хіба він не твій?
– По-моєму, ні, – сказав Кролик. – По-моєму, він анітрохи не схожий на мій!
– Чудасія! – сказав Пух.

В) – Доброго ранку, Іа, – сказав Пух.

– Доброго ранку, ведмедику Пуше, – невесело сказав Іа. – Якщо він, цей ранок, і справді добрий. А я в цьому сумніваюся, – додав він.

– Чого? Що трапилося?

– Нічого, ведмедику Пуше. Усі ж не можуть. А декому й не доводиться. Тут нічого не вдієш.

– Чого всі не можуть? – перепитав Пух, потерши кінчик носа.

– Веселитися, співати-танцювати й таке інше... Під вербою, під рясною...

– А-а, ясно! – сказав Пух. Він надовго задумався, потім спитав: – Під якою вербою?

– Під тією, на якій груші ростуть, – невесело мовив Іа-Іа. – Танки-співанки й таке інше. Я не жаліюся, але так воно і є.

(А. Мілн. Вінні-Пух і всі-всі-всі).

3. *Оберіть найкращу мовленнєву форму для отримання такого перлокутивного ефекту за інтенціями:*

- принести крейду;
- пригоститися кавою;
- позичити олівець;
- скористатися телефоном;
- помити посуд (замість Вас).

4. *Виразіть у прямій і непрямій формі такі комунікативні наміри:*

- звільнення з роботи;
- відмова відвідати музей;
- вибачення через запізнення на заняття;
- вітання з Днем народження;
- питання про плани на вечір.

5. *Навести приклади з художньої літератури використання прямих і непрямих мовленнєвих актів (по 3 приклади).*

Література:

Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ: Академія, 2011. 304 с.

Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.

Кучер А. С. Теоретичні засади дослідження лінгвопрагматики. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2020. Вип. 187. С. 295–300.

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика напрями та проблеми. Полтава: Видавництво „Довкілля – К”, 2008. 712 с.

John Langshaw Austin. How To Do Things With Words. Oxford University Press, 1975. 192 p.

Практичне заняття № 4 Комунікативна взаємодія

1. Поняття комунікативної взаємодії (інтерактивність). Аксіоми і параметри комунікативної взаємодії (О. О. Селіванова).
2. Максими спілкування Г. П. Грайса та Дж. Ліча.
3. Типи комунікативної взаємодії: конфлікт, кооперація та суперництво.
4. Поняття комунікативної стратегії і комунікативної тактики.
5. Закони та правила комунікативної взаємодії.

Письмово.

1. Які максими Г. П. Грайса порушено в наступних прикладах:

А) – Як тебе звати? – запитав я, наполегливо думаючи про те, чим може закінчитися ось така дивна пригода.

– Яке це має значення? Особливо зараз...

(І. Роздобудько. Гудзик).

Б) «Як ви живете тут?»

«Ти таке питаєш. Як би то сказати... Тьмяно... Тьмяно, як оті фікуси в діжках, розставлені по коридору. Ніби все є, а чогось не вистачає.»

«Чого? Свободи?»

«Я не знаю, не знаю, як це сказати... Ми хочемо цього, і боїмось. Так, мабуть, свободи. Якщо це так називається...»

(О. Ірванець. Рівне/Ровно).

В) – А що вас конкретно цікавить?

– Мене цікавлять наукові досягнення Адамчука.

– Це дуже широка тема. – Лисяче личко розтягнула хитра посмішка. – Вам краще звернутися до його колег із кафедри. До архіву.

(В. Єшкілев. Богиня і Консультант).

Г) – А я знаю, який сьогодні день, – наспівував Дадлі, перевальцем тюпаючи до нього.

Величезні очі кліпнули і щезли.

– Що? – запитав Гаррі, незмигну дивлячись туди, де щойно були очі.

– Я знаю, який це день, – повторив Дадлі і підійшов ще ближче.

– Чудово! – покепкував Гаррі. – Нарешті ти вивчив назви усіх днів тижня.

– Сьогодні твій день народження, – єхидно мовив Дадлі.

(Дж. Роулінг. Гаррі Поттер і таємна кімната).

2. Визначте тип комунікативної взаємодії в уривках з повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»:

А) Обід докипав у печі. Борщ, приставлений до жару, дув бульки й клекотів вряди-годи, неначе хто в йому ляпав ложкою. Хата стояла неметена. Свекруха глянула на невістку спідлоба й промовила:

– Чого це ти, Мотре, сіла шити? Хіба ти не бачиш що в печі обід недоварений, а хата стоїть і досі не метена?

– Та вже ж бачу, не повилазили, – обізвалася Мотря, затягуючи нитку в вушко.

– Гляди лиш, щоб тобі й справді не повилазили. Сядеш собі шити по обіді, як упораєшся.

– Ох-ох! Так у мене чогось болить спина, так ниють руки, – почала Мотря тонесеньким голосом, передражнюючи свекруху.

– Дrajнись, дражнись! — сказала свекруха. – Кидай лишень сорочку та вимітай хату, кажу тобі. Я хазяйка в хаті, а не ти. Роби те, що тобі загадують.

– А я вам, мамо, не наймичка. Я й в своїй матері не була наймичкою. Коли пішлось на колотнечу, то нам треба робить діло пополовині. Поганять і в мене стало б хисту, аби було кого

Б) – Скажи мені, Мелашко, де ти живеш? Покажи мені хату твого батька. В Мелашки так закидалось серце, як птиця тріпається крилами в густому гіллі.

– Наша хата край села в яру, на Западинцях, – сказала вона дуже тихо й зовсім спустила вії на щоки.

Воли помалу плентались дорогою. Лаврін мовчав, і Мелашка мовчала.

В) Баба Палажка не одказала на її привітання. Вона тільки блиснула на неї злими маленькими чорними очима. Кайдаші обступили Палажку.

– А що, Палажко! Водила, водила нашу Мелашку, доки не завела, – сказала Кайдашиха. – Де наша молодиця?

– А хіба я знаю, де вона? Одбилась од нас коло церкви на Подолі, ще й нам наробила клопоту. Ми через неї просиділи в Києві цілих два дні, ще й мусили бігати по монастирях та по церквах.

– Чом же ти хоч не зайшла до нас та не сказала? – спитав Кайдаш.

– Де ви, бабо, діли Мелашку? – кричав Лаврін. – Куди ви її завели? Навіщо ви її покинули в Києві?

– Оце, Боже милостивий! Хіба ж я її в пазуху сховала, чи з'їла, чи що? Завела та й завела... Хіба Мелашка мала дитина, що я її за руку заводила!

Г) – Ти злодійка! Ти покрала в нас яйця! – кричала Кайдашиха й кинулась до Мотрі з мішком у руках.

– Брешеш, не докажеш! Ти сама злодюга, бо обкрадала мене, мою працю цілий рік. Я на тебе робила, як на пана панщину, – кричала Мотря.

– А чом же ти мене не кидала, коли тобі було в мене погано? – пищала Кайдашиха. – Чом тебе чорти не понесли на Басарабію або за границю?

– Овва, через таке паскудство та оце тікала б за границю! Тікай сама хоч під шум, під греблю! – гвалтувала Мотря. – Ти злодюга, ти відьма!

– Хто? Я? Я відьма? Я злодюга? – сичала Кайдашиха. – Ось тобі на!

Кайдашиха тикнула Мотрі дулю й не потрапила в ніс, та в око. Мотря вхопила деркача й сунула держалом Кайдашисі просто межі очі.

Г) Старий Кайдаш порався в повітці коло свого майстерства. Коли дивиться він, серед двору Лаврін запрягає воли, а коса лежить на призьбі.

– Чом це ти, Лавріне, й досі не йдеш у поле? Чи ти не бачиш, що сонце вже от-от поверне на полудень? – спитав Кайдаш. – Та нащо ж ти оце запрягаєш воли?

– Поїду до млина. Казали мати, що нема борошна, – обізвався Лаврін, завертаючи воли до воза.

– А я ж тобі велів іти косити ячмінь?

– Постоїть до завтра, не де дінеться, не втече.

– Ти ж знаєш, що ячмінь зовсім стиглий: зараз висиплеться.

– Ячмінь ще не зовсім стиглий, ще два або й три дні постоїть, – обізвався Лаврін. – Гей, перістий! Ший ставай! – крикнув він на вола.

3. Доберіть приклади (по одному) для ілюстрації різних типів комунікативної взаємодії.

4. Дайте визначення комунікативним стратегіям і тактикам відповідно до мети кожного з учасників комунікації.

А) Л. Кравчук: При чому тут гроші? Я можу вас купити повністю. Без Тимошенко, так.

І. Богословська: Та ви що? І у вас є декларація для цього?

Л. Кравчук: Я ще раз повторюю: я можу вас купити з вашим президентством...

І. Богословська: Ви уявляєте собі ці розмови? Як це? Це як епідемія... Політичне хабарництво і політична корупція стають епідемією. Навіть перший президент не соромиться сказати політику: «Я вас куплю без грошей Тимошенко». Це така багата людина? (ток-шоу Свобода слова).

Б) В. Колесниченко – О. Шевченко:

- Ти хвора, п'яна? Навіщо нам проститутки, які позорять Україну?...

- Чмо! Закрий рот! Про українок ти не можеш говорити ані слова! Ідіот, який позорить Україну більше за всіх! (ток-шоу Шустер-Live).

В) О. Бузина – С. Пояркову: Вас, як художника, у світі ніхто не знає. Вас, як художника, просто немає... И Ваших книжок я ніколи не читав, тому що ви книжок ніколи не писали (ток-шоу Велика політика).

Г) Н. Шуфріч: Розкажи, як на 498 грн. можна жінці прожити та нагодувати сім'ю?

Кириленко: А ти, мабуть, красивий і мудрий на 498 грн живеш? Всі знають, до речі. Вся країна знає (ток-шоу Шустер-Live).

5. Сформулюйте по 5 законів ефективного спілкування, що характерні для комунікативної ситуації іспиту (взаємодія «викладач» –

«студент») для кожного з учасників комунікативного акту. Порівняйте максими спілкування П. Грайса та Дж. Ліча із запропонованими Вами законами.

Література

Білоконенко Л. А. Українськомовний міжособистісний конфлікт. Київ: Інтерсервіс, 2015. 335 с.

Войцехівська Н. К. Конфліктний дискурс: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 404 с.

Шкіцька І. Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.

Dijk T. van, Kintsch W. Strategies of Discourse Comprehension. New York: Academic Press, 1983.

Grice H. P. Logic and Conversation. Syntax and Semantics. N.Y., 1975. № 3. P. 41–58.

Практичне заняття № 5 Мовна особистість у комунікації

1. Закони ефективного спілкування, побудовані на загальних тенденціях спілкування.
2. Правила комунікативної поведінки для мовця та адресата.
3. Соціальна роль і соціальний статус. Постійні та змінні соціальні ролі комунікантів.
4. Комунікативна роль: позиція мовця та адресата. Типи адресатів.
5. Психологічні ролі (его-стани за Е. Берном): Батько, Дитина, Дорослий.

Письмово

1. Знайдіть вияви комунікативних ролей мовця та адресата:

А). Що Вас нині хвилює найбільше?

Олена Чернушенко, співробітниця харківського телебачення: Турбує майбутнє моєї дитини. Її здоров'я, безпека, благополуччя (День. 2019. 2 квітня).

Б). Привіт, славні „акули пера” і пліток! Говоритиму коротко... наша промисловість, приватизована, вибачте, – приватизована так званими олігархами з мого близького оточення, семимильними кроками прямує вперед, продукуючи в необмеженій кількості візки, охрещені людом на мою честь „чучмовозами”. Як мило звучить! Майже як „членовоз”, тобто, мов персональні шикарні авта. Кажете, пишатися нема чим? Помиляєтеся... Ой-ой-ой!.. Знову від спілкування з вами, писаками, стрес замучив. Як усуваю? А давнім народним способом – 100-150 грамів горілочки „за комір”. І як рукою знімає, бо газет давно не читаю... (Українське слово. 2020. № 47.).

В). Перший в Європі телеканал міжнародних новин EuroNews розглядає можливість мовлення українською мовою. Крім того, в рамках розширення мовного діапазону керівництво каналу також розглядає можливість мовлення білоруською, болгарською та турецькою мовою, повідомляє Кореспондент.net (День. 2019. 8 квітня).

Г). За даними Соломонового університету, 37,5% опитаних українців вважають, що гральних закладів у їхньому місці забагато, а 77% проти розміщення гральних автоматів у магазинах, підземних переходах і на станціях метро (Експрес. 2021. № 132).

2. В концепції Е. Берна особистість розглядається як сукупність особливих станів Его, що проявляються в специфічних станах свідомості і зразках поведінки: 1) "Батько" - стан, що копіює справжніх батьків чи інших авторитетних в дитинстві особистостей, відображає традиції, цінності, норми і правила; 2) "Дитина" - частина особистості, що збереглася від справжнього дитинства, що містить афективні комплекси, зв'язані з ранніми дитячими враженнями і переживаннями; 3) "Дорослий" - стан, що здійснює переробку інформації і імовірнісну її оцінку для ефективної взаємодії з оточуючим світом, що демонструє тверезість, незалежність і компетентність.

Наведіть приклади з художньої літератури реалізації психологічних ролей Дорослого, Дитини та Батька.

3. Визначте тип психологічних ролей:

- А) Я цього хочу! Купи мені це!
- Б) Що це таке? Як це функціонує? З якою метою?
- В) Що скажуть люди – сусіди, друзі?
- Г) Як це в тебе все виходить – завжди я винен!
- Ґ) Це моє! Пусти мене! Ти робиш мені боляче!
- Д) Цього не можна робити! Не смій! Це заборонено!

4. Дайте визначення комунікативним ролям у ситуаціях:

Зразок: Чоловік дружині: – Ти щось сьогодні бліда. Може не підемо в гості (комунікативна роль турботливого чоловіка)

- Начальник підлеглому: – Знову ви все зіпсували! Скільки це може тривати!
- Начальник підлеглий: – Мені все важче працювати з вами поруч – в голову лізуть грайливі думки
- Відвідувач офіціанту: – Задачі не потрібно. Незабаром зазирну до вас знову з цією кралею.

5. Для такої комунікативної ситуації як «неочікувано скасували останню пару» сформулюйте три типи реакцій-висловлень залежно від психологічної ролі мовця.

Література:

Берн Е. Ігри, у які грають люди. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 256 с.

Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia Linguistica*. Київ, 2008. Вип. 1. С. 25 – 33.

Данилюк І. Г. Ключові етапи становлення лінгвоперсонології. В кн. *Теорія лінгвістичних парадигм*. За ред. Ж. Краснобаєвої-Чорної, Вінниця 2019. С. 407–441.

Єрмоменко С. В. Напрями досліджень мовної особистості у сучасній лінгвістиці. *Записки з романо-германської філології*. 2014. Вип. 2 (33). С. 33–37.

Загнітко А. П. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с.

Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 470 с.

Verne E. *Games People Play*. Grove Press, 1964

Практичне заняття № 6

Комунікативні невдачі. Невербальні засоби комунікації

1. Поняття комунікативної невдачі. Типологія комунікативних невдач.
2. Поняття комунікативної компетенції та фонових знань
3. Невербальні засоби комунікації. Типологія невербальних засобів.
4. Жести та міміка як основні комунікативні засоби.

Письмово

1. Визначте тип комунікативних невдач:

1. Іншого разу, коли я марно намагався віднайти проспект Свободи на розбитій реставраційними екскаваторами жовківській площі, чарівна чорнявка років тридцяти спинила мене сливе ніжним доторком руки:

– Не хочете пройти зі мною, пане Окрю?

«Не хочу», – подумав я і сказав: «No doubt» (Ю. Іздрик. АМ™).

2. – Ви до мене? – спитала вчителька. Вона дивилася трошки вбік від Мітелика. Її лисячий профіль у цій позиції нагадував рельєфні зображення єгипетських цариць.

– Так, – старший консультант напружив обличчя, надавши підборіддю твердості.

– З якого питання?

– Я пишу книгу про вашого вчителя, Бориса Робертовича Адамчука.

– Ну? – очі Дворської втратили веселий блиск.

– Хотів би з вами побалакати, Валентино Семенівно.

– Перетопчешся.

– Що? – Мітеликові здалося, що він не дочув (В. Єшкілев. Богиня і Консультант).

2. Які фонові знання потрібні в таких ситуаціях?

- А) Турист уперше в Одесі.
- Б) Дитина питає маму про причини зміни дня ніччю.
- В) Журналіст проводить інтерв'ю про історію кінематографу в Україні.

3. Поясніть особливості фонових знань, необхідної для розуміння наведених текстів.

А). Освіта в Україні, як і в будь-якій іншій країні, нерозривно пов'язана з суспільством, його традиціями та цінностями, і тому зберігає багато рис минулого. На превеликий жаль, толерантне ставлення до особистості, турбота про утвердження її самодостатності не були, кажучи дуже м'яко, сильною стороною ні політики царської Росії, ні політики Радянського Союзу. Навпаки, нехтування правами людини, а інколи і її життям, свідчення чого – хоча б Голодомор в Україні у тридцятих роках, мало природний і логічний характер для суспільства минулого. Ці особливості суспільних відносин перейшли до вітчизняної освіти і склали сутнісну основу відносин у навчальних закладах. І хоча за роки незалежності відбулася певна демократизація атмосфери в освітніх закладах, на превеликий жаль, прояви репресивної, авторитарної педагогіки, суб'єктно-об'єктний тип взаємовідносин того, хто навчає, і того, хто навчається (коли перший є активним суб'єктом, а другий — пасивним об'єктом), ще досить поширені. В результаті, часто формується не самодостатня особистість, а несамостійна людина, людина-пристосуванець, людина, що діє за принципом «чого изволите». Такий тип відносин слід залишити в минулому якомога швидше. Це потрібно не так для освіти, як для суспільства. Не зробивши цього, ми ніколи не матимемо сталого демократичного суспільства і цивілізованої ринкової економіки. Бо дитина, провчившись десять і більше років в авторитарному середовищі школи, у дорослому віці, навіть несвідомо, вимагатиме і творитиме авторитарне, а не демократичне суспільство (Дзеркало тижня. 2016. № 24. (24-30 червня)).

Б). У контексті мовного питання сьогоднішня Європа як психологічна категорія — це розуміння того, що співіснування української й російської мов в Україні – даність, і нормальний повноцінний розвиток та функціонування української мови можливі лише за умови, що вона не сприйматиметься як загроза й насилля частиною громадян країни. Це усвідомлення того, що державність української мови — вимога для чиновників та службовців, але питання вільного вибору для населення. І відповідь на нього залежить від привабливості та престижності цієї мови, від її потрібності та повноти. Тобто не від накладу мультимедійного Шевченкового «Кобзаря» — до речі, прекрасного сувеніра. А від якісно перекладених, виданих і доступних книжок — і не лише світової класичної та сучасної літератури, а можливо, передовсім того «сумнівного читива», проти

якого так бореться «Просвіта» і яке робить виторг усіх книжкових магазинів та ринків, і не лише навздогін російським перекладам, а на випередження. Від якісних, кращих перекладів фільмів — і у прокаті, і на телебаченні; від власного ТБ-продукту. Від кваліфікованих учителів і якісних підручників. Від популяризації читання, особливо серед дітей, та заохочення внутрішнього туризму. Від масового фахового піару, врешті-решт. Та ще багатьох речей, які може і повинна робити держава. Але схоже, що таких надзавдань не подужає обтяжена славною історією «Просвіта» (Дзеркало тижня. 2018. № 25. (1–7 липня)).

4. Наведіть приклади з художньої літератури, де представлено основні комунікативні невдачі (3 приклади).

5. Наведіть приклади жестів, що використовуються для вираження позитивних і негативних емоцій.

6. Дайте мовленнєву характеристику на наведіть фразу, яка б передавала зміст таких жестів:

А)

Б)

B)

Г)

Г)

Д)

Література:

Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 324 с.

Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ: Вид-во «Освіта України», 2014. 289 с.

Рудик І. М. Культурна специфіка невербального коду в міжкультурній комунікації. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка.* 2005. № 23. С.101–103.

Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації: підручник. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.

Rooyatos F. Paralanguage. John Benjamins Publishing, 1993. 487 p.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Лінгвопрагматика як наука.

Законспектувати з підручника О. О. Селіванової «Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми» (Київ, 2008) підрозділ «Ключові поняття лінгвометодології: методологія, парадигма, епістема» (с. 12–21) та проаналізувати сучасне витлумачення поняття наукової парадигми.

Тема 2. Передумови виникнення лінгвопрагматики.

Законспектувати статтю «Лінгвістична методологія» з енциклопедії «Українська мова» (Київ, 2019). Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrmoва/um45.htm>. Визначити, які із названих у статті методів, використовуються в лінгвопрагматиці.

Тема 3. Теорія мовленнєвих актів як підґрунтя лінгвопрагматики.

Ознайомитися з теорією мовленнєвих актів за статтею Дж. Остіна «Слово як дія» (How to Do Things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955, 1962 (eds. J. O. Urmson and Marina Sbisa), Oxford: Clarendon Press).

Тема 4. Типологія мовленнєвих актів. Комунікативний намір.

Навести приклади (по одному) з художньої або публіцистичної літератури всіх типів мовленнєвих актів (за Дж. Серлем): репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларації. Схарактеризувати кожний приклад.

Тема 5. Типи та параметри комунікативної взаємодії.

Підготувати мультимедійну презентацію «Конфлікт, кооперація і суперництво в комунікативній взаємодії»

Тема 6. Закони, правила та максими спілкування.

Сформулювати по 5 законів ефективного спілкування, що характерні для комунікативної ситуації іспиту (взаємодія «викладач» – «студент») для кожного з учасників комунікативного акту. Порівняти максими спілкування П. Грайса та Дж. Ліча із запропонованими законами.

Тема 7. Комунікативні стратегії і тактики. Типологія комунікативних невдач.

Законспектувати статтю Белова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2004. С. 11–16.

Тема 8. Комунікативні, психологічні та соціальні ролі у спілкуванні.

Підготувати реферат за книжкою Е. Берн. *Ігри, у які грають люди*. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 256 с.

Тема 9. Невербальні аспекти комунікативної взаємодії.

Створити мінісловник жестової мови на підставі книги: А. і Б. Піз. Мова рухів тіла. Київ: КМ-букс, 2017.

ВРАЗКИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. *Поняття наукової парадигми було запропоновано вперше в науці:*

- А) у математиці;
- Б) у хімії;
- В) у фізиці;
- Г) у мовознавстві.

2. *Концепція наукової парадигми представлена в книжці Томаса Куна*

- А) «Структура наукових революцій»;
- Б) «Механізм наукових революцій»;
- В) «Структура і механізм наукових революцій»;
- Г) «Типологія наукових революцій»

3. *Наукова парадигма – це:*

- А) сукупність наук певного періоду;
- Б) домінуючий науковий напрям;
- В) наукова спільнота;
- Г) певна сукупність знань і навичок.

4. *Наукові парадигми змінюють одну в такий спосіб:*

- А) одна заступає іншу;
- Б) співіснують паралельно;
- В) накладаються одна на одну;
- Г) змінюють наукові акценти.

5. *Наукові парадигми в мовознавстві поділяються на:*

- А) семіотична; системно-структурна, антропоцентрична;
- Б) порівняльно-історична; системно-структурна; когнітивно-дискурсивна (антропоцентрична);
- В) порівняльно-історична, когнітивно-дискурсивна (антропоцентрична); прагматична;
- Г) функціональна, системно-структурна, типологічна, генеалогічна.

6. *Історично першою була наукова парадигма:*

- А) порівняльно-історична;
- Б) когнітивно-дискурсивна (антропоцентрична);
- В) прагматична;
- Г) структурно-системна.

7. *В основі системно-структурної парадигми:*

- А) мовна система;
- Б) мовлення;
- В) мовні знаки;

Г) мовна особистість;

8. У лінгвістиці системно-структурна парадигма пов'язана із:

- А) лексикологією і фразеологією;
- Б) фонетикою і синтаксисом;
- В) фонетикою і лексикологією;
- Г) з морфологією і синтаксисом.

9. Формування антропоцентричної парадигми пройшло під гаслом Л. Вітгенштайна:

- А) «Світ існує лише у свідомості людини»;
- Б) «Світ віддзеркалює внутрішній світ людини»;
- В) «Світ для людини, а не людина для світу»;
- Г) «Світ є сукупність фактів, а не речей».

10. Термін «прагматика» походить від грецьк. *πράγμα* та позначає:

- А) досвід;
- Б) мовлення;
- В) працювати;
- Г) справа, діло;

11. Уперше термін «прагматика» біло вжито в наукових працях:

- А) давньогрецького філософа Полібія;
- Б) давньогрецького філософа Сократа;
- В) давньогрецького філософа Геракліта;
- Г) давньогрецького філософа Парменіда.

12. Лінгвопрагматика вивчає мову:

- А) як систему знаків;
- Б) як процес, мову в дії;
- В) як сукупність вербальних одиниць;
- Г) як результат мовленнєвої діяльності.

13. Лінгвістична прагматика найбільше пов'язана з лінгвістичною галуззю:

- А) психолінгвістика;
- Б) соціолінгвістика;
- В) нейролінгвістика;
- Г) комунікативна лінгвістика.

14. Методологічною основою лінгвопрагматики є:

- А) теорія мовленнєвих актів;
- Б) структурна семіотика;
- В) генеративна граматики;
- Г) функціональна лінгвістика.

15. Які методи не використовують у лінгвістичній прагматиці:

- А) порівняльно-історичний і статистичний;
- Б) контент-аналіз і дискурс-аналіз;
- В) дискурс-аналіз і структурний аналіз;
- Г) інтеннт-аналіз і трансакційний аналіз.

16. Мета структурного аналізу:

- А) виявлення специфіки функціонування мовних одиниць;
- Б) створення типології мовних знаків;
- В) дослідження ролі мовців у комунікації;
- Г) вивчення явища як системи;

17. Дискурс-аналіз ґрунтується на дослідженні:

- А) мовних аспектів комунікації;
- Б) мови в історичному аспекті;
- В) мови як системи знаків;
- Г) парадигматичних і синтагматичних зв'язків мовних одиниць;

18. Контент-аналіз пов'язаний з методиками:

- А) дистрибутивного аналізу;
- Б) мовностилістичного аналізу;
- В) методикою кількісних підрахунків;
- Г) методиками дискурс-аналізу.

19. Інтеннт-аналіз насамперед використовують для дослідження:

- А) усного мовлення;
- Б) політичної комунікації;
- В) текстів ЗМІ;
- Г) художнього тексту.

20. Ф. С. Бацевич виокремлює такі розділи лінгвопрагматики:

- А) мікропрагматика, мініпрагматика, макропрагматика;
- Б) макропрагматика, максипрагматика, мегапрагматика;
- В) мікропрагматика, макропрагматика, максипрагматика;
- Г) мікропрагматика, макропрагматика і мегапрагматика.

21. О. О. Селіванова виокремлює такі розділи лінгвопрагматики:

- А) когнітивна, комунікативна, функціональна;
- Б) соціопрагматика, психопрагматика, нейропрагматика;
- В) комунікативна, структурна, соціальна;
- Г) когнітивна, функціональна, соціопрагматика.

22. Філософське підґрунтя лінгвопрагматики сформовано в працях:

- А) Платона;
- Б) Іммануїла Канта;
- В) Людвіга Вітгенштайна;
- Г) Рене Декарта.

23. В основі теорії мовленнєвих актів філософська концепція:

- А) «мовленнєвих кроків»;
- Б) «рольових ігор»
- В) «комунікативних шарів»;
- Г) «мовних ігор».

24. За Людвігом Вітгенштайном, значення слова – це:

- А) його вживання в мові;
- Б) семантична структура;
- В) комплекс мінімальних значень;
- Г) контекстуальна семантика.

25. Карл Бюллер виокремлює функції мови:

- А) інформативну, комунікативну, експресивну;
- Б) естетичну, когнітивну, прагматичну;
- В) репрезентативну, експресивну, апелятивну,
- Г) декларативну, комунікативну, експресивну.

26. За Шарлем Баллі, з чинником мовця в реченні пов'язаний:

- А) диктум;
- Б) оптатив;
- В) каузатив;
- Г) модус.

27. Еміль Бенвеніст тлумачить мову як:

- А) процес спілкування;
- Б) інструмент спілкування;
- В) результат спілкування;
- Г) умови спілкування.

28. Основоположником лінгвістичної прагматики вважають:

- А) Шарля Баллі;
- Б) Еміля Бенвеніста;
- В) Джона Остіна;
- Г) Карла Бюллера.

29. Мовленнєвий акт – це:

- А) слово;
- Б) речення;

- В) висловлення;
- Г) текст.

30. Результат мовленнєвого акту пов'язаний із фазою:

- А) локуції;
- Б) іллокуції;
- В) перлокуції;
- Г) інтенції.

31. Дієслова, що характеризуються повною відповідністю словесної і реальної дії, називаються:

- А) конверсиви;
- Б) перформативи;
- В) ад'єктиви;
- Г) локутиви.

32. Інтенція мовленнєвого акту – це:

- А) вербальна форма мовленнєвого акту;
- Б) реакція адресата на мовленнєвий акт;
- В) взаємодія мовця та реципієнта;
- Г) комунікативний намір мовця.

33. Мовленнєві акти поділяються на:

- А) прості і складні;
- Б) буквальні та ускладнені;
- В) прямі та непрямі;
- Г) прямі та опосередковані.

34. Теоретиком поняття інтенції був:

- А) Джон Остін;
- Б) Джон Серль;
- В) Гарберт Пол Грайс;
- Г) Флорій Бацевич.

35. Знання учасників комунікації про об'єктивну дійсність, необхідні для адекватного розуміння змісту висловлення, називаються:

- А) інтенція та локуція;
- Б) перформатив та інтенція;
- В) перлокуція та пресупозиція;
- Г) пресупозиція та фонові знання.

36. Максими Г. П. Грайса ґрунтуються на принципі:

- А) ввічливості;
- Б) конфліктності;

- В) співробітництва;
- Г) суперництва.

37. Першим правила успішної комунікації сформулював:

- А) Аристотель;
- Б) Платон;
- В) Фома Аквінський;
- Г) Г. П. Грайс.

38. Основний принцип спілкування Дж. Ліча:

- А) толерантність;
- Б) коректність;
- В) ввічливість;
- Г) істинність.

39. Розрізняють такі типи комунікативної взаємодії:

- А) конфлікт, суперництво, кооперація;
- Б) кооперація, суперництво, рівновага;
- В) конфлікт, скандал, суперництво;
- Г) кооперація, дисонанс, конфлікт.

40. Наслідком комунікативного конфлікту є:

- А) комунікативне суперництво;
- Б) прагматична інтенція;
- В) логічна суперечність;
- Г) когнітивний дисонанс.

41. Аксиоми і параметри комунікативної взаємодії визначив дослідник:

- А) Джон Остін;
- Б) Джон Серль;
- В) Олена Селіванова;
- Г) Флорій Бацевич.

42. Визначають такі параметри комунікативної взаємодії:

- А) онтологічний, етнокультурний, когнітивний, семіотичний, прагматичний;
- Б) когнітивний, прагматичний, логічний, інтенційний, знаковий;
- В) філософський, психологічний, когнітивний, лінгвістичний, прагматичний;
- Г) семіотичний, вербальний, логічний, психологічний, мовний.

43. Автором типологія комунікативних стратегій є:

- А) Флорій Бацевич;
- Б) Олена Селіванова;
- В) Т. ван Дейк;
- Г) Г. П. Грайс.

44. Розрізняють такі групи комунікативних стратегій:

- А) семантичні і риторичні;
- Б) основні і допоміжні;
- В) прагматичні і допоміжні;
- Г) текстові і контекстуальні;

45. Автором концепції мовної особистості є:

- А) Юрій Караулов;
- Б) Флорій Бацевич;
- В) Олена Селіванова;
- Г) Анатолій Загнітко.

46. У структурі мовної особистості виокремлюють рівні:

- А) власне лінгвальний та екстралінгвальний;
- Б) вербальний і невербальний;
- В) вербальний (коду), когнітивний і прагматичний;
- Г) лінгвістичний, когнітивний, комунікативний.

47. Кожна мовна особистість у комунікації реалізує такі типи ролей:

- А) комунікативні, соціальні і психологічні;
- Б) вербальні і невербальні;
- В) когнітивні, психологічні, соціальні;
- Г) прагматичні, когнітивні, лінгвістичні.

48. Комунікативна роль представлена позиціями:

- А) мовця, оповідача, персонажа, адресата;
- Б) адресата, непрямого адресата, потенційного адресата;
- В) мовця, слухача, спостерігача;
- Г) мовця, адресата, непрямого адресата, спостерігача.

49. Типи психологічних ролей визначив:

- А) Г. П. Грайс;
- Б) Джон Остін;
- В) Ерік Берн;
- Г) Олена Селіванова.

50. Комунікативну взаємодію називають:

- А) діалогічність;
- Б) інтерактивність;
- В) комунікативність;
- Г) інтенційність.

51. Психологічна роль ототожнюється з:

- А) соціальною роллю;
- Б) комунікативною компетенцією;
- В) еґо-станом;
- Г) мовною особистістю.

52. Поняття інтенції запозичено лінгвістикою з:

- А) філософії;
- Б) психології;
- В) соціології;
- Г) політології.

53. Інтенція відповідає такій фазі мовленнєвого акту:

- А) локутивній;
- Б) іллокутивній;
- В) перлокутивній;
- Г) перформативній.

54. Максими Г. П. Ґрайса відповідають філософським принципам:

- А) Гегеля;
- Б) Канта;
- В) Аристотеля;
- Г) Платона.

55. Правила комунікативної взаємодії Г. П. Ґрайса містять максими:

- А) якості, кількості, істинності, риторичності;
- Б) кількості, відношення, ввічливості, способу вираження;
- В) якості, кількості, риторичності, істинності;
- Г) якості, кількості, релевантності, способу вираження.

56. Реалізації комунікативної кооперації сприяє:

- А) комунікативне суперництво;
- Б) комунікативна стратегія;
- В) комунікативне пристосування;
- Г) комунікативна інтенція.

57. Закони ефективного спілкування сформулював:

- А) Микола Степаненко;
- Б) Аристотель;
- В) Флорій Бацевич;
- Г) Джон Остін.

58. Комунікативна стратегія – це:

- А) схема переконання партнера по комунікації;
- Б) моделювання наслідків вербального спілкування;

- В) конкретні прийоми реалізації комунікації програми;
- Г) сукупність мовленнєвих дій, скерованих на вирішення загального комунікативного завдання

59. *Фонові знання – це:*

- А) інформаційне поле, спільне для мовця й реципієнта;
- Б) істинність тексту;
- В) знання культурологічного характеру;
- Г) прогнозування мовленнєвої взаємодії;

60. *Фонові знання поділяються на групи:*

- А) універсальні, глобальні, колективні, індивідуальні;
- Б) універсальні, соціальні, асоціальні, індивідуальні;
- В) універсальні, соціальні, колективні та індивідуальні;
- Г) універсальні, колективні, універсальні, індивідуальні.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

1. Поняття наукової парадигми за Т. Куном. Підходи до визначення наукових парадигм у сучасній лінгвістиці.
2. Основні наукові парадигми в лінгвістиці: принципи переходу та взаємодії парадигм.
3. Антропоцентрична наукова парадигма в лінгвістиці. Діяльнісний підхід до вивчення мови як підгрунтя прагматики.
4. Походження терміна «прагматика». Тлумачення терміна в лінгвістиці.
5. Напрями лінгвопрагматики: загальна характеристика. Розділи лінгвопрагматики за Ф. Бацевичем та О. Селівановою.
6. Методологія лінгвопрагматики: структурний аналіз, дискурс-аналіз, контент-аналіз, трансакційний аналіз, інтент-аналіз. Дискусійність існування прагматичного аналізу.
7. Зв'язки лінгвопрагматики з іншими гуманітарними науками. Співвідношення лінгвопрагматики з комунікативною лінгвістикою.
8. Філософські засади виникнення лінгвопрагматики (Л. Вітгенштайн). Поняття мовних ігор. Значення слова за Л. Вітгенштайном.
9. Лінгвістичні передумови виникнення лінгвопрагматики. Експресивна та апелятивна функції мови в концепції К. Бюллера.
10. Орієнтація на мовну особистість у концепціях Ш. Баллі та Е. Бенвеніста. Поняття диктуму та модусу в реченні.
11. Теорія мовленнєвих актів у викладенні Дж. Остіна. Аналіз статті «Слово як дія» Дж. Остіна.
12. Поняття мовленнєвого акту. Фази мовленнєвого акту: локуція, іллокуція, перлокуція. Особливості результативної фази комунікації як визначальна риса лінгвопрагматики.
13. Іntenція як комунікативний намір мовленнєвого акту. Поняття інтенції за П. Грайсом. Підходи до вивчення інтенції в сучасній лінгвопрагматиці. Перші і другі інтенції. Іntenція та інтенційність.
14. Проблема типології мовленнєвих актів. Основні типи класифікацій (Дж. Остін та Дж. Серль).
15. Прямі і непрямі мовленнєві акти. Типи непрямих мовленнєвих актів: конвенційні та контекстуально-ситуативні. Непрямі мовленнєві акти як основна проблема лінгвопрагматики.
16. Перформативні мовленнєві акти (Дж. Остін). Ознаки перформативів.
17. Поняття комунікативної взаємодії (інтерактивність). Аксиоми і параметри комунікативної взаємодії (за О. Селівановою).
18. Закони комунікативної взаємодії за Й. Стерніним.
19. Риторичні правила спілкування Аристотеля. Максими спілкування П. Грайса (максими кількості, якості, відношення та способу вираження). Недоліки і позитивні риси.
20. Критика принципу кооперації в лінгвопрагматиці. Принцип ввічливості та максими спілкування Дж. Ліча.

21. Конфлікт як тип комунікативної взаємодії. Поняття когнітивного дисонансу. Особливості суперництва як типу комунікативної взаємодії.
22. Співробітництво (кооперація) як успішна комунікативна взаємодія. Поняття комунікативного пристосування.
23. Планування комунікативної взаємодії. Поняття комунікативної стратегії, комунікативної тактики і комунікативного ходу: співвідношення понять. Типологія комунікативних стратегій і тактик (Т. вн Дейк). Поділ комунікативних стратегій на основні і допоміжні.
24. Мовна особистість у спілкуванні. Поняття комунікативної компетенції.
25. Комунікативна поведінка учасників комунікації: правила для мовця та адресата.
26. Структура комунікативного акту. Позиції мовця та адресата. Типологія комунікативних ролей.
27. Соціальні ролі комунікантів у спілкуванні. Постійні та змінні соціальні ролі. Соціальна роль та соціальний статус.
28. Психологічні ролі учасників спілкування (за Е. Берном). Комунікативна поведінка Дитини, Дорослого та Батька.
29. Поняття комунікативної невдачі. Типологія комунікативних невдач.
30. Специфіка невербальних засобів комунікації. Проблема типології невербальних засобів (аудіальні, візуальні, ольфакторні, тактильні та хронемічні невербальні засоби комунікації).

Рекомендована література

Основна

Загнітко А. П. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с.

Інтенція. Українська мова: енциклопедія. Вид. 6-е. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2019. С. 207.

Кондратенко Н. В. Комунікативно-дискурсивні дослідження в сучасному українському мовознавстві: тенденції та перспективи. *Українська мова: Науково-теоретичний журнал Інституту української мови НАН України*. 2018. № 1 (65). С. 64–73.

Кучер А. С. Теоретичні засади дослідження лінгвопрагматики. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2020. Вип. 187. С. 295–300.

Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2017. 196 с.

Мацько Л. І., Калита О. М., Поворознюк С. І. Комунікативна лінгвістика: навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова, 2015. 256 с.

Додаткова

Берн Е. Ігри, у які грають люди. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 256 с.

Білоконенко Л. А. Українськомовний міжособистісний конфлікт. Київ: Інтерсервіс, 2015. 335 с.

Войцехівська Н. К. Конфліктний дискурс: структурно-семантичний і комунікативно-прагматичний аспекти. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 404 с.

Данилюк І. Г. Ключові етапи становлення лінгвоперсонології. В кн. *Теорія лінгвістичних парадигм*. За ред. Ж. Краснобаєвої-Чорної, Вінниця 2019. С. 407–441.

Завальська Л. В. Комунікативні стратегії і тактики в політичному інтерактиві: лінгвопрагматичний аспект: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Одеса, 2017. 220 с.

Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ: Вид-во «Освіта України», 2014. 289 с.

Кондратенко Н. В. Лінгвопрагматичні аспекти дослідження політичної комунікації в українському мовознавстві. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова: наук. журнал*. Серія «Філологія». 2015. Т. 20. Вип. 2 (12). С. 144–150.

Кондратенко Н. В. Комунікативні стратегії учасників літературних інтернет-конкурсів: особливості мовленнєвої поведінки у віртуальному дискурсі. *Slavica Wratislaviensia*. 2023. № 178. С. 95–118.

Кондратенко Н. В. Ігрова комунікативна стратегія взаємодії автора з читачами в заголовках українських інтернет-видань: трансформація

фразеологічних одиниць. *Одеська лінгвістична школа: траєкторії досліджень*: Колективна монографія. За ред. Ковалевської Т.Ю. Одеса: Поліпринт, 2021. С. 217–228.

Кондратенко Н. В., Стрій Л. І., Билінська О. С. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів: монографія; за заг. ред. Н.В. Кондратенко. Одеса: Астропринт, 2019. 236 с.

Одеська лінгвістична школа: інтеграція підходів: Колективна монографія / за заг. ред. Ковалевської Т. Ю. Одеса: ПолиПринт, 2016. 362 с.

Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти: монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 470 с.

Kondratenko N. V. Linguopragmatics of a political poster interaction strategies with addresses. Communicative-pragmatic, normative and functional parameters of the professional discourse. Collective monograph. Lviv-Toruń: Liga-Pres, 2021. P. 79–96.

Електронні інформаційні ресурси

1. www.library.edu-ua.net/ – Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського

2. <http://www.nbuv.gov.ua> – веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського

3. <http://www.nplu.org> – веб-сайт Національної парламентської бібліотеки України

4. <http://www.ukrbook.net> – веб-сайт Книжкової палати України імені Івана Федорова

5. <http://library.zntu.edu.ua/res-libr-el.html> – веб-сайт “Бібліотеки в мережі Internet”

Навчальне видання

Лінгвопрагматика

Методичні вказівки

для здобувачів

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія
спеціалізацій 035.01 Українська мова та література,
035.10 Прикладна лінгвістика

Укладач

Кондратенко Наталія Василівна

В авторській редакції

Затвердж. авт. 1.09.2023. Шрифт Times New Roman. Зам. № 1018

Видавець та виготовлювач

Видавництво і друкарня «Астропринт»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373

від 28.05.2003 р.

65091, м. Одеса, вул. Розумовська, 21, Україна

Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17 (048) 7-855-855,

e-mail: astro_print@ukr.net www.astroprint.ua